

3. Перих Н. К природе / Н.Перих. [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://www.magister.msk.ru/library/roerich/roer303.htm>
4. Тарасенко Г.С. Екологічна естетика в системі професійної підготовки вчителя: методологічний аспект / Г.С.Тарасенко. – Вінниця, 1997. – 212 с.
5. Швейцер А. Культура и этика / А.Швейцер. – М.: Прогресс, 1973. – 343 с.
6. Яковенко М. Л. Екологічна естетика як актуальний напрям сучасної культури. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/phd/2008_9/jakovenko.pdf
7. Gulin W. Wpływ empatii na jakość relacji osoby z otoczeniem społecznym. w: S. Kunikowski, A.Kryniecka-Piotrak (red.). Edukacja społeczeństwa w XXI wieku. – Warszawa, 2009. – S. 58- 71.
8. Jaworska-Witkowska M. Trening kreatywności w rozwijaniu zdolności myślenia twórczego / M.Jaworska-Witkowska . – Szczecin: Wyd. Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego, 2008. – 205 s.
9. Sepänmaa Y. The Beauty of Environment: A General Model for Environmental Aesthetic / 2nd edition. – Denton, Texas: Environmental Ethics Books, 1993. – 191 p.

УДК 373.2 : 37.033

Галина Тарасенко, доктор пед. наук, професор,
КВНЗ «Вінницька академія неперервної освіти»,
Богдан Нестерович, канд. пед. наук, доцент,
ВДПУ ім. М.Коцюбинського

АСКСІОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ У ДОШКІЛЬНИКІВ ГУМАННО-ОСОБИСТІСНОГО СТАВЛЕННЯ ДО ПРИРОДИ

В статті розкриті емоційно-ціннісні аспекти виховання у дошкільників гуманно-особистісного ставлення до природи. Ціннісна свідомість тлумачиться як потенційний носій гармонійного ставлення до природи.

Ключові слова: гармонізація, ціннісне ставлення до природи, дошкільники, дитяча творчість.

Постановка проблеми. Екологічні негаразди все більше турбують суспільну думку. Утім успішне розв'язання екологічних проблем залежить не лише від нормативно-правових актів – великою мірою це є результатом духовно-ціннісного оздоровлення суспільства. Доля ж екологізації суспільного мислення, по суті, вирішується системою освіти, першою і відповідальною ланкою якої дошкільня. Саме в дошкільних навчальних закладах потрібно розпочинати системну роботу з гармонізації стосунків дитини з природою.

Ціннісна свідомість дитини як потенційного носія гармонійного ставлення до природи повинна стати об'єктом вдумливої педагогічної корекції. Великого значення тут набуває домінуюча орієнтація на зв'язок з навколишнім, адже, врешті решт, вихованці орієнтуються чи на споживацький, чи на творчо-естетичний характер взаємовідносин з природою або ж на еклектичний варіант. Переважання утилітарно-споживацьких орієнтацій є сигналом загального неблагополуччя в сфері ціннісної свідомості, яка за таких умов не може продукувати екологічно здорові установки діяльності.

Специфіка екологічно цінних орієнтацій як раз полягає в їх універсальності: вони охоплюють властивості природи не лише з точки зору практичної, але й пізнавальної, естетичної, моральної цінності. Саме такі орієнтації на взаємодію з природою сприяють гармонізації стосунків з нею. Без розуміння природи як цінності будь-яка діяльність по відношенню до неї, вияв будь-якої потреби набувають буденно-утилітарного характеру.

Аналіз останніх досліджень засвідчив, що психолого-педагогічні дослідження концептуалізували природний компонент освітнього середовища як максимально наближений до психофізіологічних особливостей розвитку дитини, який слід використовувати у процесі формування її динамічного, цілісного світогляду, необхідного для гуманно-творчого зростання (О.Барліт, В. Вілюнас, С.Дерябо, М. Дробноход, І. Зверев, А. Захлебний, С. Іващенко, О. Лазебна, С.Михайлюк, Л. Печко, В.Ясвін та ін.) Не надто чисельні дослідження (Т.Байбара, В.Ільченко, О.Кононко, Т.Мантула, Н.Лисенко, Н.Коваль, З.Плохій, Н.Пустовіт, Т.Пушкар'єва та ін.) піднімають проблему формування екологічного мислення дітей саме на основі цілісного (цілісного) підходу до пізнання природи.

Згідно філософії холізму, кожний об'єкт слід вивчати з погляду його “нероздільності”, яка є не механічною сукупністю частин, а квінтесенцією особливого духовного фактора – цілісності. Принцип педагогічного холізму передбачає обов'язкову опору не лише на раціональне осягнення дитиною дійсності, але й на інтуїтивно-іраціональне “уживання” в контекст вікових і ментальних особливостей сприймання та оцінки світу. Це, по суті, спроба об'єднання раціонального і чуттєвого, теоретичного і духовно-практичного пізнання природи. Базова програма розвитку дитини дошкільного віку “Я у Світі” абсолютно доречно пропонує цілісний підхід до реалізації форм активності дитини в опануванні нею сфери життєдіяльності “Природа” [1]. Розробка відповідних педагогічних технологій розпочалася в Україні, втім потребує значного поживлення в контексті впровадження у практику освітньо-виховної роботи ЗДО.

Метою статті є розкриття емоційно-ціннісних аспектів гармонізації ставлення дошкільників до природи на гуманно-особистісній основі.

Ми виходимо з того, що цілісність пізнання дітьми природи може бути забезпечена гармонією інтелектуальних, емоційно-естетичних та практично-творчих аспектів її сприйняття та оцінки. У період дошкільного дитинства вихованці більше орієнтовані на чуттєво-захоплене пізнання навколишнього світу, який синкретично сприймається ними як органічне ціле без подрібнення на класи, типи і розряди. Природа в уяві дошкільника постає як гармонійне злиття її живих і неживих об'єктів у розмаїтті яскравих чуттєво-естетичних характеристик (кольорів, форм, пропорцій, звуків, запахів, тактильних і смакових особливостей тощо). Діти легко персоніфікують результати сприйняття природи, наділяючи її об'єкти людськими якостями, почуттями. Перебуваючи у полоні казково-фантастичного сприйняття світу, дошкільники переважно відкрито, без упередження і гидливості сприймають і оцінюють будь-яке живе створіння, вбачаючи у ньому “споріднену душу”. Втім діти дошкільного віку нерідко виявляють й бездумну жорстокість по відношенню до рослин і живих створінь, що свідчить про неблагополуччя розвитку їх емоційно-ціннісної сфери. У той же час процес розвитку відносин з природою суб'єктно-етичного типу передбачає накопичення цінності емоційних переживань емпатійного характеру за умов одночасної суб'єктифікації (здатності дитини наділяти природні об'єкти функціями суб'єкта (С.Дерябо). Розвиток суб'єктно-етичного ставлення до природи пов'язаний із змінами не тільки в ціннісній-смісловій структурі особистості вихованця, але і з особливостями розвитку його емоційної сфери, що передбачає дотримання іншого принципу розвитку суб'єктний-етичного ставлення до природи – накопичення цінностей емоційних переживань. Суть цього принципу полягає в тому, що в умовах спеціальної організованої діяльності у дітей виникають яскраві відчуття і емоції по відношенню до об'єктів природи. Рефлексія цих переживань дозволяє закріплювати і накопичувати певний досвід емоційних переживань, пов'язаних з об'єктами природи.

За допомогою педагогічної корекції дитячого ставлення до природи вихованці ЗДО отримують шанс досягнути незаперечну істину: цінність людського життя залежить від ставлення до довкілля. Живодайна сила природи завжди була і буде оповита ореолом святості, була і буде предметом шанобливого поклоніння людей. Втрачаючи пам'ять предків, сучасні покоління ніби обривають пуповину, що з'єднує їх з материнським лоном. Переривається важлива нитка – міжпоколінна трансмісія культури. Аби цього не сталося, педагоги повинні вчасно навчити дітей любити і конкретний куточок рідної землі, і всю природу як один великий дім. Без цього дитина ніколи не стане Людиною.

На роль надійного “гармонізатора” дитячого ставлення до довкілля пропонуємо технологію милування природою [4; 5], впровадження якої в освітньо-виховний процес ЗДО дає вихованцям змогу накопичити досвід естетичного сприйняття та оцінки її об'єктів та явищ, а також формує уміння співставлення цінності людського життя із самоцінністю всіх інших форм життя на планеті.

Хвилинки милування природою в ЗДО варто проводити в регламенті щоденних прогулянок у контексті певних організаційно-методичних вимог, зокрема:

- технологія милування природою повинна відрізнятись від звичайного спостереження способом інформативного домінування – в процесі милування має переважати не стільки номінативна, скільки емоційно-образна інформація про природу на фоні постійного звертання вихователя не лише до інтелектуальної, але й до емоційно-чуттєвої сфери дітей;
- під час хвилинок милування потрібно повсякчас турбуватися про активізацію чуттєвих аналізаторів вихованців, забезпечуючи належну гостроту колірної зору, слуху, тонку диференціацію запахів, тактильних та смакових відчуттів (приклад установок на сприйняття: якого кольору весна? чим пахне літо? назви звуки зими; знайди оксамитовий листочок; вгадай квітку за запахом; відшукай листочок навпомацки; знайди дерево за корою; назви ягідку за смаком тощо);
- слід підносити дитяче сприйняття на належний емоційно-образний рівень, вправно організовуючи оцінну діяльність вихованців. Забезпечити високу інтенсивність переживання краси довкілля, пробудження образного мислення дітей допоможуть оцінно-творчі завдання,
- під час проведення уроків милування природою варто вийти за межі статичного споглядання природи, надавши цьому процесу необхідного динамізму (у цьому значно допоможуть активні форми емоційно-естетичного пізнання природи – ігри, змагання, конкурси, трудові справи тощо);
- важливу роль відіграє експресія світоглядної позиції самого вихователя (яскраве емоційне слово, виразність пантомімічних реакцій, доречна сугестія, і як наслідок – потужна трансляція власного ставлення до природи);
- не можна перетворювати милування у щоденні “чергові” вправляння (дитячі оцінки неминуче втрачуть свіжість, природність і будуть приречені на умисну пишномовність, що врешті-решт приведе до фальші, нудьги та байдужості);
- хвилинки милування доречно проводити „презентативно”, тобто пов'язуючи їх із своєрідним станом природи, як-от: листопад, перший сніг, ожеледиця, іній, відлига, льодохід, капіж, перші струмки, повінь, квітнування садів, райдуга, мжичка та ін.

Крім організації безпосереднього контакту дітей з природою, дана технологія пропонує алгоритми організації дитячої творчості на теми природи, які допомагають педагогу зрозуміти дитячу творчість не лише як феномен дитинства, але й як феномен ставлення до навколишньої природи. Дійсно, дорослих завжди дивує здатність дітей створювати багатющий уявний світ, перевтілюватися і ставати його учасником (наприклад, в ігровій діяльності), зливатися в процесі художньо-ігрової діяльності з тим, що придумав і втілює у результа-

ті власного творчості. Вражає й потужний розвиток дитячої емпатії саме в процесі творчості. Коли дитина створює творчий образ “своєї природи”, вона ніби привласнює її на особистісному рівні (суб’єктивує). І в цьому уявному образі все неживе стає живим, мислячим, значущим. Персоніфікуючи природу, дитина ніби заново вчиться розуміти її “мову” і аналізувати свої відчуття. В ній прокидається потреба співпереживання. Все це утворює надійний ґрунт для екологізації світовідношення.

Організація дитячої творчості на теми природи, на наш погляд, повинна бути зорієнтованою насамперед на зміцнення емоційно-духовного зв’язку вихованців з довкіллям. Саме творчість має допомогти дитині полюбити природу всім серцем, перейнятися її болем і захистити від наруги невігласа. Надзвичайної ваги у цьому процесі набувають механізми рефлексії. Саме рефлексія власних вчинків по відношенню до природних об’єктів сприяє формуванню екологічної совісті, тобто формує суб’єктно-етичне ставлення до природи [3, с. 45].

Вельми корисними у цьому плані є завдання, які підготовлюють дитину до своєрідного злиття з природою, допомагають досягнути спільні моменти між собою і нею. Тут народжується культура входження в життя природи, закладається основа альтруїстичної поведінки, коригуються моральні координати ставлення до навколишнього. Процес творчості оновлює дитячі позиції щодо природи, робить їх більш чуйними, більш справедливими, більш людськими. Можна пропонувати дітям творчі завдання, які провокують їх спроби ідентифікувати, тобто ототожнити себе з довкіллям. З цією метою корисно створювати своєрідні монологи природи (акцентуємо ті об’єкти, що набули тривожного екологічного статусу). В процесі такої роботи дитина ніби розчленовує власне “я”, намагаючись ужитись в образи інших земних істот чи в об’єкти неживої природи. Активне використання персоніфікації народжує глибоке співпереживання і умовне злиття з природою, наприклад:

Пожалій за що-небудь

Небо - плаче дощем; терпить важкі хмари; його б’є град; грім оглушує; літаки задимлюють;

Земля - ногами топчуть; розкопують тракторами, з неї зривають траву і квіти (боляче); замерзає від морозу; захлинулася водою;

Квітка - тяжко пробиває голівкою землю; обвітрена вітром; сохне без води; гине від спраги; дерева закривають її від сонця; бджола забирає у неї пилок;

Пташка - мерзне від холоду; тремтить від страху; голодує взимку; боїться kota; люди ловлять і саджають у клітку тощо.

У висновку зазначимо, що гармонізація стосунків дошкільників з природою – процес тривалий і копіткий. Утім за умов грамотного педагогічного керівництва він набуває належної результативності. Дитина опановує так звану середовищну поведінку, яка має декілька вимірів: доцільність, тобто здатність діяти згідно екологічного наповнення ситуації, і своєчасність, тобто здатність діяти згідно невідворотності екологічних дій.

Список використаних джерел

1. Базова програма розвитку дитини дошкільного віку "Я у Світі" / АПН України / О.Л. Кононко. — К.: Світлич, 2009. — 430с.
2. Гибсон Дж. Экологический подход к зрительному восприятию / Дж. Гибсон. – М.: Прогресс, 1988. – 464 с.
3. Дерябо С.Д. Экологическая педагогика и психология / С.Д.Дерябо, В.А.Ясвин. – Ростов-на-Дону: Изд-во «Феникс», 1996. – 480 с.
4. Тарасенко Г.С. Відкрийте дітям дивосвіт природи: порадник для батьків з виховання душі і серця дитини / Г.С.Тарасенко. – Вінниця, 2008. – 240 с.
5. Тарасенко Г.С. Паросток: Методика гуманістичного виховання дітей засобами природи: посібник для вчителя. 1-4 класи / Г.С.Тарасенко – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2003. – 144 с.

УДК 504.054

І.А. Шевченко, к.п.н, викладач кафедри екології, природничих та математичних наук
Комунального вищого навчального закладу
«Вінницька академія неперервної освіти»

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ОСНОВИ РОЗВИТКУ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ В АСПЕКТІ STEM-ОСВІТИ ВЧИТЕЛІВ ПРИРОДНИЧИХ ДИСЦИПЛІН У ПІСЛЯДИПЛОМНІЙ ПЕДАГОГІЧНІЙ ОСВІТІ

Метою тез є розгляд концептуальних основ розвитку професійної компетентності в аспекті STEM-освіти вчителів природничих дисциплін. У статті теоретично досліджено актуальну в післядипломній педагогічній освіті проблему розвитку STEM-компетентності вчителів природничих дисциплін. Встановлено, що значні потенційні можливості в розвитку STEM-компетентності вчителів названого напрямку має парадигмальне моделювання. З парадигмальним моделюванням тісно пов’язані методологічні засади розвитку STEM-компетентності вчителів природничих дисциплін, оскільки вони формуються у площині наявних парадигм.